

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова**

АХМЕД МУАЙЯД КАРАМ

УДК [378.011.3-057.87]:005.336.5

**ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У ПОЗААУДИТОРНІЙ
РОБОТІ УНІВЕРСИТЕТУ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2020

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано в ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Тернопільська Валентина Іванівна,
Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова,
професор кафедри теорії
та технології соціальної роботи

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Потапчук Тетяна Володимирівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Колесник Наталія Євгенівна,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
доцент кафедри мистецьких дисциплін
і методик навчання

Захист відбудеться «10» грудня 2020 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано «09» листопада 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Модернізація системи освіти в Україні як ніколи потребує створення сприятливих умов для формування особистості нової формації, здатної перетворювати світ за законами краси. Найбільш виразно це проявляється в мірі її прагнення до краси й досконалості, гармонії. З огляду на це, саме фахівцями мистецтвознавчих спеціальностей належить важлива суспільно-творча місія – формувати духовну свідомість нації, розвивати у підростаючого покоління ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, естетичні уміння і навички.

Важливим фактором, що засвідчує актуальність окресленої проблеми є наявність соціального замовлення, зміст якого представлено у Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Концепції національно-патріотичного виховання (2015 р.), Концепції сучасної мистецької школи (2017 р.), Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітньому навчальному закладі (2004 р.), Стратегії ООН «Молодь 2030» (2018 р.). У цих документах зазначена необхідність всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей, необхідних для виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на благо іншим людям і суспільству.

Означене зумовлює необхідність створення оптимальних умов для формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, вироблення у них умінь примножувати культурно-мистецькі надбання народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті, для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів.

Проблема естетичного виховання у педагогічному аспекті широко репрезентована у спадщині видатних педагогів та діячів освіти Е. Водовозової, С. Лисенкової, Е. Михеєвої, С. Русової, К. Ушинського та ін. Питання теорії і методики естетичного виховання дітей і молоді висвітлюються в працях Т. Бабенко, О. Бованенко, Р. Вайноли, А. Капської, О. Карпенко, Л. Коваль, І. Кругленко, А. Лебедевої, Л. Масол, Н. Миропольської, В. Передерій, Т. Потапчук, В. Стрілько, В. Тернопільської, О. Хом'як, А. Щербо та ін. Філософсько-естетичні аспекти даної проблеми розглядаються в наукових працях Ю. Борєва, І. Гончарова, М. Киященка та ін. Психологічні основи естетичного виховання розкрили Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, І. Кон, Б. Теплов та ін.

Значний інтерес викликали дослідження, присвячені осмисленню особливостей і змісту підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва: С. Городецька, Н. Заралі, Н. Колесник, Д. Кудренко, А. Линовецька, Л. Містратова, Т. Руденька, О. Сова, Є. Толстих, Ю. Ушаньова та ін.

За останні роки здійснені наукові розвідки, в яких розглядалося питання формування компетентності майбутніх фахівців: В. Бондар, А. Вербицький, С. Вітвіцька, О. Дубасенюк, О. Заболоцька, І. Зязюн, А. Павленко, Ю. Триус, К. Осадча, І. Чемерис, Н. Чернуха, М. Шут та ін.

Важливими для нашого дослідження є наукові праці, що розкривають особливості організації позааудиторної роботи університету, яка є необхідною умовою повноцінного духовно-естетичного розвитку студентської молоді (В. Бочелюк, В. Демчук, В. Коваль, Л. Кондрашова, Л. Петриченко, О. Смалько, М. Соловей, В. Тернопільська та ін.).

Незважаючи на численні дослідження теоретико-методологічних та методичних засад естетичного виховання, науковцями сьогодні ще недостатньо осмислена проблема формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету.

Необхідність ґрунтовного розроблення проблеми формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету зумовлена низкою *суперечностей*, які проявляються між:

- потребою суспільства у фахівцях з високим рівнем сформованості естетичної компетентності та практичною розробленістю цієї проблеми;

- об'єктивно високим естетичним потенціалом позааудиторної роботи університету та практично низьким рівнем її використання у формуванні естетичної компетентності студентів;

- необхідністю формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва відповідно до запитів сьогодення та відсутністю науково обґрунтованого змісту форм, методів та педагогічних умов ефективного реалізації цього процесу.

Отже, об'єктивна суспільна значущість досліджуваного процесу, визначені суперечності, недостатність теоретичного обґрунтування та практичної реалізації досліджуваних проблем зумовили вибір *теми дисертаційного дослідження: «Формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дослідження виконане в руслі наукової теми кафедри професійної освіти та управління навчальним закладом, що є складовою комплексної наукової теми ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом» «Теоретичні і методичні засади удосконалення освіти у вищих навчальних закладах України» (державний реєстраційний номер 0100U00346).

Тема дисертації затверджена Вченою радою ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом» (протокол №7 від 21.12.2015 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №2 від 23.02.2016 р.).

Мета дослідження – обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити технологію формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методичний аналіз досліджуваної проблеми в педагогічному контексті, уточнити зміст основного категоріального апарату.

2. Виявити сутність і науково обґрунтувати особливості позааудиторної роботи університету щодо формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

3. Визначити критерії, показники та виявити рівні сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

4. Науково обґрунтувати, розробити та впровадити технологію формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету та перевірити її ефективність у дії.

Об'єкт дослідження – процес формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Предмет дослідження – структура і зміст технології формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету.

З метою розв'язання окреслених завдань застосовано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз наукової літератури, порівняння, класифікація, узагальнення для з'ясування змісту базових понять дослідження, визначення сутності естетичної компетентності особистості; порівняльно-історичний метод вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду формування естетичної компетентності особистості; теоретичне моделювання, узагальнення та систематизація для концептуалізації основних положень дослідження; вивчення навчально-методичної документації; *емпіричні* – діагностичні (інтерв'ю, анкетування, тестування), обсерваційні (включене та опосередковане спостереження); верифікація отриманої інформації шляхом зіставлення даних дослідження; педагогічний експеримент і моніторинг для вивчення стану досліджуваної проблеми, перевірки запропонованої технології формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету; *статистичні* (кількісна та якісна обробка даних).

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

– *вперше*: визначено сутність поняття «естетична компетентність учителя образотворчого мистецтва» як інтегроване особистісне утворення майбутніх учителів образотворчого мистецтва; *обґрунтовано і розроблено* технологію формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету (етапи – мотиваційний, операційно-діяльнісний, контрольний-оцінний); *обґрунтовано* змістову структуру, *визначено* критерії (гностичний, емоційно-ціннісний, естетично-діяльнісний), *виявлено* показники та рівні (високий, достатній, початковий) сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва;

– *уточнено*: сутність понять «компетентність», «позааудиторна робота» в контексті формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва;

– *подальшого розвитку набули*: зміст та організаційні форми позааудиторної роботи, спрямовані на формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в умовах закладу вищої освіти.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розробленні та практичному впровадженні технології формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету; розробці й апробації факультативного курсу «Естетична компетентність особистості: шляхи формування».

Теоретичні положення та практичні напрацювання, науково-методичні матеріали, що викладені в дисертації, можуть бути використані викладачами в освітньому процесі закладів вищої освіти, кураторами груп під час організації позааудиторної діяльності студентів, у змісті післядипломної підготовки та перепідготовки вчителів; під час викладання навчальних курсів з даного профілю.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом» (довідка № 7 від 09.04.2019 р.); ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 89 від 12.10.2019 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 577 від 19.11.2019 р.), а також в роботу Інституту проблем виховання НАПН України (довідка № 01-11/401 від 19.12.2019 р.).

В науково-дослідній роботі упродовж усіх етапів експерименту брали участь 312 студентів, 16 викладачів.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та результати дослідження представлені у доповідях та повідомленнях на наукових, науково-практичних заходах різного рівня: *міжнародних* – конференціях «Інноваційні технології як фактор розвитку суспільства» (Київ, 12.10.2018 р.), «Хортинг – Національний бренд України у світі: Олімпійська перспектива» (Ірпінь, 22-23.03.2019 р.), «Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем виховання і освіти» (Харків, 26-27.07.2019 р.), практичному семінарі «Сучасні дослідження у соціальній роботі» (Київ, 14.02.2019 р.); *всеукраїнських* – круглому столі «Педагогіка серця у вимірах ХХІ століття» (Хмельницький, 19-21.11.2019 р.); а також на засіданнях кафедри теорії та методики професійної освіти Міжрегіональної академії управління персоналом (2016-2019 рр.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження представлено у 8 публікаціях, у т.ч. 1 стаття у співавторстві. Із них: 3 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному виданні (у співавторстві), 3 тези доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 216 сторінок, із них 166 сторінок основного тексту, 12 додатків обсягом 24 сторінки. У роботі представлено 21 таблиця і 11 рисунків на 16 сторінках. Список використаних джерел нараховує 159 найменувань, із них 9 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження проблеми; визначено мету і завдання дисертаційної роботи; сформульовано об'єкт, предмет, наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; схарактеризовано експериментальну базу; викладено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – «**Теоретичні основи формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету**» – здійснено аналіз становлення і розвитку вітчизняних та зарубіжних філософських, культурологічних і педагогічних теорій

щодо сутності категорій «компетентність», «естетика», «естетична компетентність»; розкрито потенціал позааудиторної діяльності університету у формуванні естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, визначено змістову структуру естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Аналіз наукових праць зарубіжних (А. Комарова, Б. Неменський, Н. Щуркова та ін.) і вітчизняних (Л. Анучина, І. Ковальчук, О. Комаровська, І. Крутленко, А. Лебедева, Н. Миропольська, О. Уманець, О. Щолокова та ін.) учених з означеної проблеми дослідження дозволив підтвердити значний інтерес студентів до процесу формування естетичної компетентності особистості, який трансформується під впливом постійних змін змісту та форм матеріальної й духовної культури суспільства, ціннісних орієнтацій студентської молоді, їхньої діяльності.

Вивчення праць І. Гнатишин, О. Комаровської, С. Коновець, Л. Масол, Н. Максименко, Н. Миропольської, Р. Шмигало та інших уможливив зробити висновок, що мистецька освіта спрямована на розвиток у фахівців мистецьких спеціальностей спеціальних здібностей, смаків, естетичного досвіду й ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності. Під час мистецької освіти здійснюється виховання, навчання й розвиток творчої особистості майбутнього учителя образотворчого мистецтва.

Ідеї компетентнісного підходу стали предметом вивчення таких дослідників, як: І. Бех, Н. Бібік, О. Бондаревської, Е. Зеєра, І. Зимньої, М. Зуєва, В. Краєвського, М. Маркової, О. Пометун, Дж. Равена, Ю. Татур, А. Хуторського та інших.

На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної та мистецької наукової літератури уточнено зміст понять «компетентність», «естетика», «естетична компетентність». Зроблено висновок, що *компетентність* характеризується сукупністю знань, умінь, навичок особистісно і професійно важливих якостей, які забезпечують особистості продуктивну діяльність у певній предметній галузі.

Встановлено, що в основі методології формування естетичної компетентності особистості лежить естетика. Естетика орієнтована на виявлення універсалій у чуттєвому сприйнятті особистості виразних форм реальності – творів мистецтва, процесу художнього осмислення, художньо-конструкторської діяльності в мистецтві й поза мистецтвом (Д. Кучерюк, Л. Левчук, О. Оніщенко, В. Панченко). *Естетична компетентність* розглядається як здатність особистості сприймати і розуміти прекрасне у повсякденному житті, мистецтві, дійсності; прагнення й уміння будувати особисте життя за законами краси; діалектична єдність загального, особливого й одиничного, громадського й особистісного, колективного й індивідуального (Л. Гудайтіте, М. Каган).

Виявлено, що естетика є філософською основою естетичного виховання. При цьому самостійною структурною одиницею естетики є теорія естетичного виховання, у якій педагогіка досліджує конкретні форми і методи естетичного виховання. Констатовано, що до питання естетичного виховання у тій чи іншій формі науковці зверталися впродовж усієї історії розвитку цивілізації (Х. Вівес, І. Зязюн, Я. Коменський, І. Крутленко, А. Лебедева, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.). Вчені розглядають естетичне виховання через систему

заходів, спрямованих на вироблення в особистості здатності сприймати, розуміти, цінувати, створювати прекрасне й піднесене в житті та мистецтві.

Багатоаспектний аналіз феномена «компетентність», генези становлення наукових поглядів щодо взаємодії особистості з естетичними цінностями, розвитку у неї уявлень про роль естетичного виховання у її формуванні, дозволив виокремити *сутнісні характеристики естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва*: естетичне сприймання (здатність виокремлювати у мистецтві, повсякденній життєдіяльності естетичні образи й переживати естетичні почуття); естетичні почуття (емоційні стани, що виникають у процесі оцінного ставлення особистості студента до явищ дійсності й мистецтва); естетичні потреби (виникають у процесі спілкуванні з художньо-естетичними цінностями, в естетичних переживаннях особистості); естетичні смаки (здатність оцінювати твори мистецтва, естетичні явища з позиції естетичних цінностей, знань, ідеалів); естетичні ідеали (зумовлені уявленнями особистості про досконалу красу природи, здібності, уміння в галузі мистецтва). Естетична компетентність майбутнього фахівця репрезентується у його здатності до адекватного естетичного засвоєння дійсності за законами краси, реалізації на практиці власного художньо-естетичного потенціалу.

Естетичну компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва розглядаємо як інтегроване особистісне утворення майбутнього фахівця, що проявляється в його інтересах, потребах, ідеалах, почуттях, здатності сприймати, інтерпретувати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, мистецтві, природі, в умінні використовувати отриманий досвід у власній творчій професійній діяльності, оволодінні теорією і практикою формування готовності до образотворчої діяльності та естетичного сприймання творів образотворчого мистецтва.

З'ясовано, що науковці розглядають *позааудиторну роботу* як сукупність виховних дій, що забезпечують цілеспрямованість, послідовність, систематичність, поєднання педагогічного управління з ініціативою й самодіяльністю студентів; а також як складову освітнього процесу та одну із форм організації дозвілля студентів (В. Бочелюк, В. Коваленко, В. Коваль, Т. Ковальчук, В. Тернопільська). Ефективність позааудиторної виховної роботи забезпечується дотриманням певних принципів: науковості, природовідповідності, культуровідповідності, пріоритету діяльнісного підходу, гуманізації, демократизму, єдності освіти і виховання, диференціації та індивідуалізації виховного процесу, послідовності, систематичності (за О. Смально).

Доведено, що основоположними принципами позааудиторної роботи є професійно-педагогічна спрямованість освітнього процесу, взаємозв'язок і взаємообумовленість навчання і виховання студентів; тісний зв'язок теорії з практикою; участь студентів у позааудиторній роботі має бути продовженням аудиторної роботи або окремими складовими процесу підготовки майбутнього фахівця (І. Бартенєва, О. Біла, Л. Петриченко, Т. Осипова). Позааудиторна робота дозволяє змінити акценти у педагогічній діяльності: безпосередній вплив педагога на особистість майбутнього вчителя образотворчого мистецтва замінюється діяльністю, спрямованою на гармонізацію зовнішніх і внутрішніх факторів

формування у нього естетичної компетентності, розвиток морально-духовних, естетичних цінностей. Вона є особливим соціокультурним середовищем, у якому створюються умови для саморозвитку, соціальної самоідентифікації студента.

Уточнено поняття *«позааудиторної роботи»* – це система, що поєднує в собі мету, зміст, функції, організаційно-педагогічні форми і методи, спрямовані на розширення діапазону соціальної взаємодії студентів, формування у них світогляду, творчих, духовних якостей, а також розвиток соціальної активності, естетичних цінностей на основі співтворчості й партнерства.

Закцентовано увагу на залученні студентів до позааудиторних форм діяльності як важливих складових процесу формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, оскільки така діяльність передбачає низку різноаспектних можливостей для їх естетичного розвитку. Основними формами позааудиторної роботи студентів визначено: творчі зустрічі, творчі майстерні, майстер-класи, творчі екскурсії, участь у фестивалях, науково-дослідній роботі.

Встановлено, що вчені характеризують студентський вік як оптимальний для розвитку ціннісно-сміслових структур свідомості особистості, завершальний етап підготовки до вступу в самостійну професійну діяльність (за В. Тернопільською). У цьому віці відбувається інтенсивний розвиток мотиваційної сфери особистості, вироблення власних поглядів, переконань і способів їх реалізації, усвідомлення особистих можливостей на шляху досягнення поставленої мети, зростає відповідальність за той чи інший вибір.

Практика підтверджує, що потенціал позааудиторної роботи реалізується завдяки створенню такого соціокультурного середовища, в якому студент розвивається і набуває соціального досвіду, естетичного світорозуміння, отримує допомогу у соціальній самоідентифікації. При цьому у позааудиторній діяльності реалізується креативність поведінкових програм майбутнього учителя образотворчого мистецтва, формується його естетична свідомість як відображувач естетичної свідомості суспільства.

Змістова структура естетичної компетентності представлена гностичним, емоційно-ціннісним, естетично-діяльним *компонентами*. *Гностичний* компонент характеризує співвідношення рівня розвитку знань про естетичну компетентність, сутність і механізми взаємодії з природою, мистецтвом, а також їх актуалізацію у повсякденній життєдіяльності студента. *Емоційно-ціннісний* компонент інтегрує цінності, установки, переконання особистості та є основою формування мотивів естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Естетично-діяльним* компонент естетичної компетентності репрезентується через оволодіння майбутніми учителями образотворчого мистецтва певним досвідом: проявом сформованості естетичних інтересів, потреб, переконань, ідеалів (ціннісний досвід); співвідношення знань про свої здібності, можливості з вимогами діяльності учителя образотворчого мистецтва (досвід рефлексії); готовність до естетичного освоєння дійсності, адаптації в нових умовах, проявом сформованості естетичних умінь, здатністю до об'єднання конкретних засобів перетворення типових і нестандартних ситуацій та власних можливостей (операційний досвід).

У другому розділі – *«Організаційно-методичні засади формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у*

позааудиторній роботі університету» – визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва; висвітлено методикау їх діагностування; представлено хід та результати констатувального етапу експерименту; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено технологію формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі; описано зміст її реалізації; проаналізовано хід та результати дослідно-експериментальної роботи.

Для аналізу та оцінювання кількісно-якісних характеристик сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва визначено такі *критерії* з відповідними показниками, а саме: *гностичний* (повнота, глибина осмислення, міцність знань про естетичну компетентність особистості, механізми її прояву та усвідомлення необхідності її виявлення у щоденній життєдіяльності; володіння системою знань про естетичні властивості особистості, певним мінімумом художніх термінів, їхніх значень та вміння використовувати їх в обговоренні творів мистецтв, рефлексія); *емоційно-ціннісний* (ціннісне ставлення до мистецтва, природи, дійсності, самого себе, розвинуті естетичні почуття, бажання зберігати та поширювати художньо-естетичні цінності, емоційна саморегуляція); *естетично-діяльнісний* (свідомо регульована діяльність, поведінка на основі естетично значущих норм, уміння здійснювати естетичну оцінку творам мистецтва, природним об'єктам у формі розгорнутого оцінного судження, володіння естетичними уміннями і навичками, здатністю втілювати їх у практичну діяльність). На основі визначених критеріїв та їхніх показників охарактеризовано три *рівні сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва*: високий (творчий), достатній (конструктивний), початковий (репродуктивний).

Високий рівень (творчий) сформованості естетичної компетентності визначено у тих студентів, котрі мають глибокі знання про естетичну компетентність особистості, механізми її прояву та усвідомлюють необхідність її прояву в щоденній життєдіяльності, проявляючи при цьому активність у розширенні й поглибленні знань. Майбутнім учителям образотворчого мистецтва властиве емоційно-ціннісне ставлення до творів мистецтва, природи, оточуючої дійсності, розвинуті естетичні почуття, уміння і навички. Вони володіють уміннями втілювати художньо-естетичні образи в практичну діяльність, виявляють педагогічні здібності. Вони здатні виявляти емоційну чутливість до творів мистецтва, природи й давати їм естетичну оцінку у формі розгорнутого оцінного судження на основі власного досвіду.

Достатній (конструктивний) рівень сформованості естетичної компетентності характеризується достатньо глибокими уявленнями студентів про естетичну компетентність особистості, механізми її прояву та усвідомленням необхідності її прояву в щоденній життєдіяльності. Майбутнім учителям образотворчого мистецтва з даним рівнем сформованості властиве емоційно-ціннісне ставлення до творів мистецтва, природи, оточуючої дійсності, бажання зберігати та поширювати художньо-естетичні цінності, хоча іноді їхня поведінка мотивується прагненням завоювати гарне ставлення оточуючих чи власною зацікавленістю. Вони здатні проявляти емоційну чутливість до творів мистецтва, природи, однак іноді

відчувають певні труднощі у процесі надання їм естетичної оцінки. Характерною особливістю таких студентів є їх ситуативність у бажанні долучатись до культурних надбань. Здатні втілювати художньо-естетичні образи в практичну діяльність під супроводом викладача, не готові створювати оригінальний продукт.

Початковий (репродуктивний) рівень сформованості естетичної компетентності є рівнем фрагментарних знань. Вони не глибоко усвідомлюються та не мають адекватного особистісного сенсу, тобто не мотивуються внутрішньою естетичною потребою, а студент діє згідно них тому, що так чинять одногрупники, цього вимагають викладачі. Естетична поведінка часто зумовлюється ситуативно – залежно від інтересів, потреб, вимог і під впливом значущих для нього людей. Властива неузгодженість розуміння загальних критеріїв краси в мистецтві, природі, переживання, пов'язаного зі сприйняттям прекрасного й оцінки явищ дійсності, художньо-естетичні образи створюються за зразком, під контролем та за допомогою викладача, слабка вираженість педагогічних здібностей.

Упродовж 2016-2017 рр. проведено аналіз реального стану сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Експериментом було охоплено 312 студентів II-IV курсів (спеціальностей 014 «Середня освіта. Образотворче мистецтво» та 231 «Соціальна робота», спеціалізація «Організація дозвілєвої діяльності»); із них – 160 осіб – експериментальна група, 152 особи – контрольна група. До експериментальної групи долучено студентів за означеними спеціальностями ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна академія управління персоналом», до контрольної групи – студентів Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Основою констатувального експерименту стала психолого-педагогічна діагностика. Визначення рівня сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва здійснювалось за критеріями та їхніми показниками: а) гностичний – авторська анкета, метод експертної оцінки, опитувальник «Мистецтво і Ви»; б) емоційно-ціннісний – педагогічне спостереження, авторська анкета, тест «Ціннісні орієнтації» (М. Рокича), художньо-експресивний тест (Л. Школяр), тест на визначення рівня самооцінки, складання твору-роздуму; в) естетично-діяльнісний – педагогічне спостереження, метод узагальнення незалежних характеристик, методика відчуття форми (О. Торшильова, Т. Морозова), тест на схильність до педагогічної професії, метод самооцінки.

Метод кількісної обробки отриманих даних дозволив виявити, що для майбутніх учителів образотворчого мистецтва є характерним такий розподіл за рівнями сформованості естетичної компетентності: високий рівень сформованості естетичної компетентності спостерігається у 31,04% опитаних ЕГ (50 осіб), 31,81% КГ (48 осіб); достатній рівень – 42,07% респондентів ЕГ (67 осіб) та 41,86% КГ (64 особи); початковий рівень – 26,89% майбутніх учителів образотворчого мистецтва ЕГ (43 особи), 26,33% КГ (40 осіб).

За результатами діагностики встановлено, що за *гностичним критерієм* високий рівень сформованості естетичної компетентності спостерігається у 20,79 % майбутніх учителів образотворчого мистецтва в ЕГ і 22,24 % у КГ, достатній рівень – 56,12% в ЕГ і 56,87% у студентів КГ, початковий – 23,09% в ЕГ, 20,89% у майбутніх учителів образотворчого мистецтва КГ; за *емоційно-ціннісним критерієм*

високий рівень сформованості естетичної компетентності спостерігається у 29,19% майбутніх учителів образотворчого мистецтва в ЕГ, 28,43% у КГ; достатній рівень 47,89% юнаків і дівчат в ЕГ та 46,31% у КГ; початковий – у 22,94% опитаних ЕГ, 25,26% КГ; *за естетично-діяльним критерієм* високий рівень сформованості естетичної компетентності спостерігається у 26,58% респондентів ЕГ, 27,82% КГ; достатній – 34,39% ЕГ, 32,62% КГ; початковий – 39,03% опитаних ЕГ, 39,56% КГ.

З'ясовано причини домінування достатнього та початкового рівнів сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва: студентам не вистачає знань про сутність естетичної компетентності, естетичні властивості особистості. Прояви естетичної компетентності у поведінці майбутніх учителів образотворчого мистецтва не завжди мотивуються внутрішньою потребою, у багатьох із них недостатньо розвинуті навички саморегуляції емоцій, естетичні уміння.

Проаналізовано якість позааудиторної роботи в експериментальних закладах освіти та встановлено: всі заклади мають достатньо забезпечену експериментально-технічну, кадрову бази для формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва; в університетах існують корпоративні традиції, пов'язані зі збереженням і трансляванням естетичної компетентності. Однак існує низка чинників, які гальмують формування естетичних умінь і навичок студентів: не повною мірою актуалізується культурно-естетичний потенціал навчальних дисциплін через відсутність єдиних методологічних засад міждисциплінарної інтеграції; не забезпечується взаємозв'язок аудиторних, позааудиторних, науково-дослідницьких форм роботи у контексті орієнтації на культурно-естетичну педагогічну суб'єкт-суб'єктну взаємодію; не визначені функції викладачів у формуванні естетичної компетентності кожного студента; не взаємоузгоджені форми, методи і технології означеного процесу. Ці обставини зумовила необхідність обґрунтування цільового орієнтуру, технології формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі, яка повною мірою могла б забезпечити усунення виявлених недоліків.

На основі аналізу та результатів констатувального етапу експерименту обґрунтовано та розроблено технологію формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету, яка становить сукупність взаємопов'язаних елементів.

Технологію формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету визначено як діяльність суб'єктів у позааудиторній роботі університету, побудовану за логічною послідовністю етапів (мотиваційного, операційно-діяльницького, контрольньо-оцінного) та спрямовану на формування складових і показників естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Це передбачило реалізацію змісту етапів під час формувального експерименту.

Складниками технології визначено: *мету* (формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва через створення сприятливих умов у позааудиторній роботі університету); *принципи* (системності й послідовності, комплексності, індивідуалізації, взаємозв'язку, теоретичних знань і практичної діяльності, аксіологічності); *етапи* (мотиваційний, операційно-

діяльнісний, контрольний-оцінний), *зміст* (реалізація факультативного курсу «Естетична компетентність особистості: шляхи формування»), участь студентів у позааудиторній роботі), *форми та методи*, а також *критерії, рівні й очікуваний результат* – сформованість естетичної компетентності.

Реалізація технології формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету відбувалася на основі виокремлених й схарактеризованих *педагогічних умов*, а саме: сповідування цінності естетизації університетського середовища; формування у студентській групі виховного середовища, що активізує засвоєння майбутніми учителями образотворчого мистецтва естетичних умінь і навичок; розроблення та впровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення позааудиторної роботи майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Формувальний експеримент тривав упродовж 2017-2019 рр. Реалізація *мотиваційного етапу* передбачила розвиток у майбутніх учителів образотворчого мистецтва позитивної мотивації до формування естетичної компетентності. Даний етап також охопив вивчення індивідуального естетичного досвіду студентів, діагностику і структурування їхнього суб'єктивного досвіду, діагностику індивідуальних особливостей. З метою розвитку позитивної мотивації студентів до формування естетичної компетентності та поглиблення їхніх знань у процесі позааудиторної роботи було запропоновано форми, що передбачали ознайомлення з реальними умовами майбутньої професії, особливостями професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва – лекції, екскурсії до закладів середньої освіти, художніх шкіл, майстер-класи із залученням вітчизняних і зарубіжних художників, творчі зустрічі з випускниками. Ефективними засобами формування естетичної компетентності ми визначили створення портфолію; індивідуальних програм особистісного зростання, «Галереї особистісного розвитку», участь у «Майстерні мотиваторів». З'ясовано, що формуванню мотивації майбутніх учителів образотворчого мистецтва до естетичного самовдосконалення, самоосвіти сприяє включення їх в тренінгове заняття «Сприяння естетичному зростанню».

Другий етап (*операційно-діяльнісний*) є логічним продовженням мотиваційного етапу та передбачав реалізацію таких цілей: підтримання позитивного ставлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва до самовдосконалення, самоосвіти; розвиток у них естетичних умінь і навичок; здатності застосовувати результати естетичної діяльності в конкретних педагогічних ситуаціях професійного спрямування. Основним інструментарієм реалізації технології стали розробка та апробація факультативного курсу «Естетична компетентність: шляхи формування», проектна діяльність, участь у роботі театру «Тандем», клубах за інтересами, краєзнавчих експедиціях, художньо-естетичній діяльності у школі.

Метою *контрольно-оцінного* етапу стало вдосконалення та набуття майбутніми учителями образотворчого мистецтва досвіду творчого використання естетичних знань, умінь і навичок у повсякденній життєдіяльності, оцінка, самооцінка та корекція. Завданнями даного етапу визначено: оцінювання рівня опанування студентами естетичними знаннями, уміннями і навичками, мотивація студентів до системної активної участі у позааудиторній діяльності університету;

аналіз впливу курсу «Естетична компетентність особистості: шляхи формування» на ефективність формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Встановлено, що форми і методи формування естетичної компетентності мають соціальну зумовленість і практичне спрямування, тому визначають способи взаємодії викладачів і студентів, міру активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі та часовий інтервал її здійснення.

Для ефективного впровадження експериментальної технології розроблено факультативний курс «Естетична компетентність особистості: шляхи формування». Означений курс реалізувався шляхом проведення прес-конференцій, семінарів-диспутів, семінарів-вікторин, використання методу створення естетичних ситуацій, рефлексивно-експліцитного методу, технології коучингу, яка охоплює тренінгові методи, метод опитування, метод кейсів та ін.

Забезпеченню формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва сприяли такі форми роботи: семінари-композиції, семінари-диспути, семінари-вікторини. Семінари-композиції є інтегрованими заняттями, в яких поєднуються кілька різних видів мистецтва (музика, образотворче мистецтво; хореографія, поезія та ін.), об'єднаних однією темою або ідеєю. До прикладу, заняття «Зітри випадкові риси й ти побачиш світ прекрасний», «Авторське крісло», «Арт-презентації». Майбутні учителі образотворчого мистецтва брали участь у семінарах-диспутах «Співвідношення прекрасного й виразного в естетичному сприйнятті дійсності», «Особистісно зорієнтовані технології естетичного виховання особистості» та ін.

Іншими різновидами позааудиторної роботи були рольові ігри, ігри-драматизації. Зокрема, гра-драматизація, як різновид художньої гри, надає майбутньому учителю образотворчого мистецтва великі можливості для розвитку та засвоєння естетичних умінь і навичок. Крім того, у грі-драматизації актуалізується індивідуальний естетичний досвід кожного учасника, розвивається інтелект, емоції, почуття, художні здібності. Гра-драматизація організовується за сюжетом літературного або музичного твору. Специфічною особливістю цього методу є те, що у процесі драматизації прочитане, почуте, побачене відтворюється зовнішньо, за допомогою виразних засобів: міміки, жестів, пози, музичної, мовної інтонації, мізансцени. У процесі гри кожний студент виконує функції актора, режисера, драматурга, імпровізатора, художника-оформлювача. Участь у підготовці та проведенні гри-драматизації сприяє формуванню у майбутніх учителів образотворчого мистецтва художніх здібностей, поглиблює знання елементів акторської техніки, основ режисури, емпатії, здатності до внутрішнього перевтілення, виявлення естетичної компетентності.

В експериментальних групах формування естетичної компетентності відбувалося шляхом включення майбутніх учителів образотворчого мистецтва в роботу інтерактивного театру «Тандем». Стрижневим у роботі інтерактивного театру став діалог акторів, режисерів, драматургів та переведення глядача з позиції спостерігача в позицію більш активну, в позицію «глядач-актор». Зазначимо, що інтерактивний театр є одним із засобів, що може досить активно залучати молодь до обговорення проблем, до пошуку відповідей на хвилюючі питання, спонукати до

визначення свого життєвого вибору, сприяти перетворенню студентів із об'єктів виховного процесу в активних учасників формування власної особистості, спираючись на свою нестандартність, високу емоційність, відсутність прямого моралізування.

Майбутні учителі образотворчого мистецтва залучалися до соціально-анімаційної волонтерської діяльності, яка спрямовувалася на естетичне оздоровлення соціального середовища, насичення його творчим, естетичним змістом. Констатовано, що волонтерська діяльність сприяє формуванню у студентів естетичних, соціальних цінностей, становлення яких здійснюється на основі безпосередньої взаємодії з оточенням; розвиває рефлексивні здібності, здатність до адекватної самооцінки, активізує спрямованість на самовдосконалення, самовиховання, самореалізацію; сприяє збагаченню змісту і форм дозвілля студентської молоді, формуванню активного творця культури (а не просто споживача культурної продукції, яка пропонується сучасним шоу-бізнесом).

Зважаючи на той факт, що результативність і ефективність виховання студентської молоді детермінується вибором педагогічного інструментарію, зроблено висновок, що використання технології коучинг розкриває потенційні можливості майбутніх учителів образотворчого мистецтва, активізує їхню потребу у саморозвитку, самовдосконаленні, самоствердженні, що надалі сприяє набуттю умінь усувати перешкоди та вибудовувати життєву стратегію поведінки й діяльності з опорою на набутий особистісний досвід з обов'язковим урахуванням внутрішніх потенцій, індивідуально-психологічних особливостей. Виявлено, що активною формою позааудиторної діяльності, що позитивно сприймається майбутніми учителями образотворчого мистецтва і сприяє їхньому самовдосконаленню, гармонізації їхнього емоційного стану, формуванню у них естетичної компетентності, є тренінгові заняття «Сприяння естетичному зростанню».

Формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету здійснювалося під час участі майбутніх учителів образотворчого мистецтва у конкурсах творчих проєктів, у творчих зустрічах, аукціонах творчих ідей, турнірах художників тощо. Творчі зустрічі є джерелом творчого натхнення студента, яке мотивує його у процесі творчої діяльності, активізує потребу в естетичному розвитку та самовдосконаленні.

Встановлено, що ефективною формою організації позааудиторної роботи зі студентами є творчі екскурсії, які організуються з метою формування їхніх естетичних потреб, почуттів, смаків, поглядів і переконань, а також здатності сприймати й оцінювати навколишній світ із точки зору гармонії, досконалості та краси, що сприяє творчому пошуку нових ідей для їх подальшого втілення у практичній діяльності.

Контрольний зріз експериментального дослідження було проведено у лютому-березні 2019 року серед студентів II-IV курсів. З метою перевірки ефективності впровадження технології формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету повторно застосовано методики діагностування, зокрема, використанні на констатувальному етапі: авторські анкети, опитувальники, педагогічне спостереження, метод узагальнення незалежних характеристик, тести М. Рокича, Л. Школяр, методика

О. Торшилової, Т. Морозової. Підтверджена позитивна динаміка рівнів сформованості естетичної компетентності у студентів експериментальної групи (табл. 1). У контрольних групах ця тенденція виражена меншою мірою, суттєвих кількісних і якісних змін у рівнях сформованості естетичної компетентності студентів тут не відбулося.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, у %

Рівні	Гностичний компонент			Емоційно-ціннісний компонент			Естетично-діяльнісний компонент		
	На початку експерименту	По завершенню експерименту	Динаміка	На початку експерименту	По завершенню експерименту	Динаміка	На початку експерименту	По завершенню експерименту	Динаміка
Експериментальна група									
Високий	20,79	39,72	+18,94	29,19	38,03	+8,84	26,58	43,14	+16,56
Достатній	56,12	52,16	-3,96	47,87	48,33	+0,44	34,39	37,67	+3,28
Початковий	23,09	8,12	-14,97	22,94	13,64	-9,30	39,03	19,19	-19,84
Контрольна група									
Високий	22,24	37,39	+15,15	28,43	30,11	+1,68	27,82	28,29	+0,47
Достатній	56,87	51,27	-5,60	46,31	48,74	+2,43	32,62	41,94	+9,32
Початковий	20,89	11,34	-9,55	25,26	21,15	-4,11	39,56	29,77	-9,79

Так, виявлено, що в експериментальній групі кількість респондентів з високим рівнем сформованості гностичного компонента зростає з 20,79 % до 39,72 %, емоційно-ціннісного – з 29,19 % до 38,03 %. Для оцінки ефективності дослідження суттєвим є збільшення кількості респондентів експериментальної групи з високим рівнем сформованості естетично-діяльнісного компонента, який на констатувальному етапі виявився сформованим найменш (з 26,58 % до 43,14 %).

З метою перевірки достовірності даних після завершення експерименту використано λ -критерій Колмогорова-Смирнова та φ^* -кутове перетворення Фішера.

Таким чином, відмінності у рівнях сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва є наслідком упровадження технології формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній діяльності студентів університетів.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення та практичне розв'язання наукової проблеми формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, що полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичній реалізації технології формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету.

Результати наукового пошуку підтвердили правомірність основних ідей та положень щодо процесу формування естетичної компетентності майбутніх учителів

образотворчого мистецтва, засвідчили досягнення мети, виконання поставлених завдань та послуговували підставою для аргументованих висновків.

1. Науковий аналіз проблеми формування естетичної компетентності особистості в Україні показав, що даний феномен зазнає суттєвих трансформацій під впливом постійних змін змісту та форм матеріальної й духовної культури суспільства, ціннісних орієнтацій молоді, її діяльності. Зроблено висновок, що компетентність характеризується сукупністю знань, умінь, навичок особистісно і професійно важливих якостей, які забезпечують особистості продуктивну діяльність у певній предметній галузі. Констатовано, що у працях вчених категорія «естетична компетентність» тлумачиться як певна міра єдності естетичного сприймання, естетичних почуттів, естетичної потреби, естетичних смаків, естетичних умінь, що проявляється в ціннісному ставленні індивіда до дійсності та мистецтва. Встановлено, що формування естетичної компетентності учителя образотворчого мистецтва відбувається в результаті інтеріоризації набутого людством естетично-духовного досвіду й вироблення ним у процесі цілеспрямованої естетичної діяльності естетичних умінь і навичок, які забезпечать йому у подальшому повноцінну особистісну й професійну самореалізацію в суспільстві.

Естетичну компетентність розглянуто як інтегроване особистісне утворення майбутнього учителя образотворчого мистецтва, що проявляється в його інтересах, потребах, ідеалах, почуттях, здатності сприймати, інтерпретувати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, мистецтві, природі, умінні використовувати набутий досвід у власній творчій професійній діяльності, оволодінні теорією і практикою формування готовності до образотворчої діяльності та естетичного сприймання творів образотворчого мистецтва.

2. Позааудиторну роботу університету охарактеризовано як динамічний процес, у якому закладено потужний потенціал саморозвитку, самовдосконалення майбутнього учителя образотворчого мистецтва. Установлено, що за умови модернізації змісту позааудиторної роботи створюються сприятливі умови для задоволення тих потреб, які в процесі аудиторної роботи не можуть повністю задовольнитися, відбувається гармонізація внутрішніх і зовнішніх факторів формування естетичної компетентності. У дослідженні уточнено поняття позааудиторної роботи як системи, що поєднує в собі мету, зміст, функції, організаційно-педагогічні форми і методи, спрямовані на розширення діапазону соціальної взаємодії студентів, формування світогляду, творчих, духовних якостей, розвиток у них активності, естетичних цінностей на основі співтворчості й партнерства.

Формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету визначено як створення цілісної системи, що передбачає посилення уваги до особистості студента з урахуванням його можливостей і потреб; розвиток внутрішньої мотивації, системи знань про естетичні властивості особистості, формування естетичних умінь і навичок, здатність втілювати їх у практичну діяльність, індивідуалізацію кожної особистості в естетичному вихованні.

3. Обґрунтовано структуру естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Для оцінювання кількісно-якісних характеристик її

сформованості визначено такі критерії: гностичний, емоційно-ціннісний, естетично-діяльнісний. Показниками сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва за гностичним критерієм є: повнота, глибина осмислення, міцність знань про естетичну компетентність особистості, механізми її прояву та усвідомлення необхідності її прояву у щоденній життєдіяльності; володіння системою знань про естетичні властивості особистості. Сформованість естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва за емоційно-ціннісним критерієм характеризується ціннісним ставленням до мистецтва, природи, дійсності, самого себе, розвинутими естетичними почуттями, бажанням зберігати та поширювати художньо-естетичні цінності, емоційною саморегуляцією. До якісних показників естетично-діялісного критерію належать: свідомо регульована діяльність, поведінка на основі естетично значущих норм, уміння здійснювати естетичну оцінку творам мистецтва, природним об'єктам у формі розгорнутого оцінного судження, володіння естетичними вміннями і навичками, здатністю втілювати їх у практичну діяльність.

На основі окреслених критеріїв охарактеризовано рівні сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва: високий (творчий), достатній (конструктивний), початковий (репродуктивний).

У результаті проведення констатувального етапу експерименту з'ясовано, що для майбутніх учителів образотворчого мистецтва був характерний такий розподіл за рівнями сформованості естетичної компетентності: високий рівень сформованості естетичної компетентності спостерігається у 31,04% опитаних ЕГ (50 осіб), 31,81% КГ (48 осіб); достатній рівень – 42,07% респондентів ЕГ (67 осіб) та 41,86% КГ (64 особи); початковий рівень – 26,89% майбутніх учителів образотворчого мистецтва ЕГ (43 особи), 26,33% КГ (40 осіб).

4. Обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено ефективність технології формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету, яка становить сукупність взаємопов'язаних елементів – соціального замовлення, мети, змісту, принципів, форм, методів, засобів, результату.

Складниками технології визначено: мету (формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва через створення сприятливих умов у позааудиторній роботі університету); принципи (системності й послідовності, комплексності, індивідуалізації, взаємозв'язку, теоретичних знань і практичної діяльності, аксіологічності); етапи (мотиваційний, операційно-діяльнісний, контрольний-оцінний), зміст (реалізація програми факультативного курсу «Естетична компетентність особистості: шляхи формування», участь студентів у позааудиторній роботі), форми та методи, а також критерії, рівні й очікуваний результат – сформованість естетичної компетентності.

Доведено, що формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва успішно здійснюється за таких педагогічних умов: сповідування цінності естетизації університетського середовища; формування у студентській групі виховного середовища, що активізує засвоєння майбутніми учителями образотворчого мистецтва естетичних умінь і навичок; розроблення та

впровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення позааудиторної роботи майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Встановлено, що форми і методи формування естетичної компетентності мають соціальну зумовленість і практичне спрямування, тому відображають способи взаємодії викладачів і студентів, ступінь активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі та часовий інтервал її здійснення.

До ефективних методів формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва належать: складання індивідуальних програм особистісного зростання, самопрезентація, складання та захист творчих проєктів, вирішення індивідуально-ціннісних проблем (кути, сніжки, графіті); вправи; створення естетичних ситуацій, кейсів, портфоліо, рефлексивно-експліцитний метод та ін.

Результативність та педагогічну ефективність розробленого змісту, форм, методів, засобів, педагогічних умов як складових технології формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету доведено кількісно-якісними змінами у рівнях сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Показники сформованості досліджуваного феномена в експериментальних групах на контрольному етапі дослідження значно перевищують показники контрольних груп студентів і в декілька разів перевищують відповідні показники, здобуті на констатувальному етапі дослідження. Так, виявлено, що в експериментальній групі кількість респондентів з високим рівнем сформованості гностичного компонента зросла з 20,79 % до 39,72 %, емоційно-ціннісного – з 29,19 % до 38,03 %. Для оцінки ефективності дослідження суттєвим є збільшення кількості респондентів експериментальної групи з високим рівнем сформованості естетично-діяльнісного компонента, який на констатувальному етапі виявився сформованим найменш (з 26,58 % до 43,14 %).

Проведене дослідження не вичерпує всієї проблеми формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Перспективи подальшого дослідження* пов'язані з поглибленим концептуальним аналізом естетичної компетентності особистості, виявом статевої та індивідуальних відмінностей, особливостей її формування в учнів загальноосвітньої школи; пошуком нових методів для діагностики цього інтегрального утворення особистості в контексті цілісного особистісного розвитку студентів.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Карам А.М. Artistic and aesthetic education: main categories and concepts. *Інноваційна педагогіка* : наук. жур., 2019. Вип. 12. т.1. С. 155–157.

2. Карам А.М. Діагностика сформованості естетичної компетентності майбутніх фахівців образотворчого мистецтва. *Молодь і ринок* : наук.-пед. жур. 2019. № 10(177). С. 167–171. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.187331>.

3. Карам А.М. Особливості формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Нова педагогічна думка* : наук. жур. 2019. №4

(100). С.178–181.

4. Карам А.М. Формування естетичної культури особистості у процесі соціалізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2018. №2(4). С. 17–20.

5. Karam Ah., Kostenko D., Honchar L., Ternopil'ska., Chernukha N. Cross-cultural competence of personality and adaptation to polycultural environment: approaches and techniques. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word. Corp. (Canada). 2019. Vol. 8 (October/December). No. 4. Pp. 338–357.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Карам А.М. Естетична компетентність як сегмент професійної підготовки студентів мистецьких спеціальностей. *Інноваційні технології як фактор розвитку суспільства* : матер. зб. міжнар. наук.-практ. конф. (12 жовтня 2018), м. Київ. С. 83–86.

7. Карам А.М. Формування духовності у сучасних закладах вищої освіти: реалії та перспективи. *Хортинг – Національний бренд України у світі: Олімпійська перспектива* : II міжнар. наук.-практ. конф. до 10-ти річчя заснування хортингу (22-23 березня, 2019 р.), м. Ірпінь. С. 18.

8. Карам А.М. Естетична компетентність як сегмент професійної підготовки студентів мистецьких спеціальностей. *Пріоритетні напрями вирішення проблем виховання і освіти* : міжнар. наук.-практ. конф., (26-27 липня 2019 р.), м. Харків. С.29–35.

АНОТАЦІЇ

Ахмед Муайяд Карам. Формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання. – Міжрегіональна академія управління персоналом МОН України, Київ, 2020.

Дисертація присвячена проблемі формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Проаналізовано становлення, розвиток вітчизняних та зарубіжних філософських, культурологічних і педагогічних теорій щодо сутності категорій «компетентність», «естетика», «естетична компетентність». Науково обґрунтовано сутність і структуру поняття «естетична компетентність майбутніх учителів образотворчого мистецтва».

Визначено критерії, показники та рівні сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. З'ясовано рівень сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено технологію формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній роботі університету.

Ключові слова: компетентність, естетична компетентність, університет, позааудиторна робота, учителі образотворчого мистецтва.

Ахмед Муайяд Карам. Формирование эстетической компетентности будущих учителей изобразительного искусства во внеаудиторной работе университета. - Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Межрегиональная академия управления персоналом МОН Украины, Киев, 2020.

В диссертации проведено исследование теоретических основ и проведен анализ современных подходов к формированию эстетической компетентности будущих учителей изобразительного искусства во внеаудиторной работе университета.

Проанализированы становление и развитие отечественных и зарубежных философских, культурологических и педагогических теорий относительно сущности категорий «компетентность», «эстетика», «эстетическая компетентность». Научно обосновано сущность и структуру понятия «эстетическая компетентность будущих учителей изобразительного искусства».

Раскрыто содержание концепта «эстетическая компетентность» в единстве гностического, эмоционально-ценностного, эстетически-деятельностного компонентов. Раскрыт потенциал внеаудиторной работы университета в формировании эстетической компетентности будущих учителей изобразительного искусства во внеаудиторной работе университета, который реализуется благодаря созданию такой социокультурной среды, в которой студент развивается и приобретает социальный опыт, эстетическое мировоззрение, получает помощь в социальной самоидентификации. При этом во внеаудиторной деятельности реализуется креативность поведенческих программ будущего учителя изобразительного искусства, формируется его эстетическое сознание как отражатель эстетического сознания общества.

Обоснованно содержательную структуру, определены критерии (гностический, эмоционально-ценностный, эстетически-деятельностный), выявлено показатели и уровни (высокий, достаточный, начальный) сформированности эстетической компетентности будущих учителей изобразительного искусства.

Теоретически обоснована, разработана и экспериментально проверена технология формирования эстетической компетентности будущих учителей изобразительного искусства во внеаудиторной работе университета, которая определена как деятельность субъектов во внеаудиторной работе университета, построенная на логической последовательности этапов (мотивационного, операционно-деятельностного, контрольно-оценочного) и направленная на формирование составляющих и показателей эстетической компетентности будущих учителей изобразительного искусства. Реализация технологии формирования эстетической компетентности будущих учителей изобразительного искусства во внеаудиторной работе университета происходила на основе выделенных и охарактеризованных педагогических условий, а именно: исповедание ценности эстетизации университетской среды; формирование в студенческой группе

воспитательной среды, активизирующий усвоения будущими учителями изобразительного искусства эстетических умений и навыков; разработка и внедрение содержательного и организационно-методического обеспечения внеаудиторной работы будущих учителей изобразительного искусства.

Ключевые слова: компетентность, эстетическая компетентность, университет, внеаудиторная работа, учителя изобразительного искусства.

Ahmed Muayad Karam. Formation of aesthetic competence of future teachers of fine arts in extracurricular work of the university. – Under the right of a manuscript.

Dissertation for obtaining of the degree of a candidate of pedagogical sciences with major in 13.00.07 – the theory and a technique of education. – Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to the problem of formation of aesthetic competence of future teachers of fine arts. The formation and development of domestic and foreign philosophical, culturological and pedagogical theories on the essence of the categories «competence», «aesthetics», «aesthetic competence» are analyzed. The essence and structure of the concept «aesthetic competence of future teachers of fine arts» are scientifically substantiated.

Criteria, indicators and levels of formation of aesthetic competence of future teachers of fine arts are determined. The level of formation of aesthetic competence of future teachers of fine arts is found out.

The technology of formation of aesthetic competence of future teachers of fine arts in extracurricular work of university is theoretically substantiated and experimentally checked.

Key words: competence, aesthetic competence, university, extracurricular work, teachers of fine arts.

Підписано до друку 05.11.2020 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 168
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.